

Využití metod zakotvené teorie

Kvalitativní metody v pedagogickém výzkumu

Jana Kovářová

11. 6. 2018

Vybrané útvary administrativního stylu ve výuce češtiny u adolescentů s ruským mateřským jazykem

- Vědecký problém:
Jak naučit adolescenty s ruským mateřským jazykem psát vybrané útvary administrativního stylu?
- Cíle:
 - a) definovat kritická místa ve výuce administrativního stylu u adolescentů s ruským mateřským jazykem z pohledu učitelů i studentů;
 - b) definovat a analyzovat typické „ruskojazyčné“ chyby v rámci vybraných útvarů administrativního stylu;
 - c) teoreticky navrhnout, jakým způsobem didakticky zpracovat zjištěné problémové oblasti ve výuce

Rozhovor

- Datum pořízení: 18. 5. 2018
- Délka: 34:52
- Respondent: učitelka českého jazyka na OA, 30 praxe na SŠ
- Prostředí: malá uzavřená místnost (pracovna respondentky), ticho, klid
- Nahrávací prostředek: diktafon
- Polostrukturovaný rozhovor:
 - výuka administrativního stylu na dané škole obecně
 - zkušenost s výukou cizinců na SŠ
 - výuka administrativního stylu u cizinců, kritická místa

Rozhovor

- přínos, klady a problémy

- Po následném okódování se začínají vynořovat koncepty
- Respondentka mluví přiměřeně pomalu, poměrně ucelené věty
- Nahrávka je velmi dobrá
- Velmi dlouhé odpovědi (často s nepodstatnými informacemi)
- Vybrané téma je příliš úzké, respondentka si nedokáže vybavit detaily
- Přepis souběžné řeči
- Přepis nespisovné řeči (do jaké míry foneticky?)
- Formulace otázek (textová opora)

Otevřené kódování

- Rozčlenění celého textu na významové jednotky
- U opakujících se témat, myšlenek se začínají vynořovat obecnější koncepty
- Formální stránka kódování v textovém editoru

T: Tak já bych to teda rozdělila asi na tři části, řekněme, nejprve se tě budu ptát na administrativní styl, na výuku administrativního stylu, potom obecně na cizince, jak moc se třeba vyskytují na středních školách, jak moc s nimi máš zkušenost a poslední bude asi právě výuka administrativního stylu u cizinců. Tak nejprve jsem se chtěla zeptat, jestli vůbec výuka administrativního stylu je zahrnutá, jestli ji máte třeba v rámcovém vzdělávacím programu, jak to vypadá tady na škole.

U1: Tak já učím na obchodní akademii a tady mají žáci samostatný předmět, který se jmenuje PEK, a v jeho rámci se jednak učí psát na počítači, na klávesnici, ale zároveň řadu písemností, tak jak jsou vyžadovány v obecné formě, a protože se od našich absolventů očekává, že budou psát běžně nejrůznější žádosti, požadavky, zprávy, zápisy porad, tak vlastně se tomu věnuje v tom speciálním předmětu docela velká pozornost (1), ale my, češtinář, máme také administrativní styl spolu s těmi dalšími funkčními styly zařazený, a to konkrétně do druhého ročníku.

T: Hm, jo, takže máte konkrétní ročník, že se to neprolíná.

U1: Ne, v každém ročníku se věnujeme nějakému stylu, a konkrétně ve druhém ročníku je blok, zase ne celý rok, ale blok, který je věnován administrativnímu stylu (2), a protože my máme výuku dotovanou třemi hodinami a z toho jednu hodinu já věnuji jazyku, tak vlastně to obnáší třeba osm hodin v průběhu středoškolského studia.

T: A kolik myslíš, že by to bylo potřeba, aby to bylo, aby ta výuka byla dobrá, aby studenti získali to, co by tam měli získat? Kolik myslíš, že by to mělo asi obnášet?

U1: Já si myslím, že záleží na tom, jak u kterého studenta. U některého možná bohatě stačí osm hodin, protože je vnímavý, umí si stáhnout třeba vzorové životopisy a umí se na ně podívat, je pozorný ve výuce PEK a vlastně pak teda na základě toho propojení předmětů je schopen informace, které dostal od jedné učitelky, přenášet teda do jiného předmětu (1), a u někoho, kdybychom se na hlavu postavili, obávám se, že by to stejně nestačilo (9). (3) Já konkrétně teda životopis dělám, s tím, že mám takovou hromu vzorovou osnovu, která je v počítačové formě, je na stránkách, kam se každý student dostane, může si to předem stáhnout, podívat se na to (4) a dostane za domácí úkol podívat se do novin, najít si inzerát, který nabízí nějakou formu brigády nebo práce, protože je to ve druhém ročníku, nejsou ještě zletilí a má za úkol jednak napsat motivační dopis té firmě, u které by chtěl pracovat a pak teda na žádost té firmy jako si představit, modelovat situaci, kdy odesílá životopis, anebo rovnou k tomu motivačnímu dopisu přikládá jako přílohu životopis. (6) Klade se tam důraz na formální

(1) mezipředmětový vztah (čeština – odborný předmět) Vysvětlení toho, že zodpovědnost za tuto oblast učiva nese (asi i více) ještě jiný předmět. Nicméně na OA je to asi pochopitelné.

(2) zařazení administrativního stylu do výuky češtiny podle RVP /omezení, vymezení (ročník, bloková výuka)

(3) hodinová dotace Podle proneseného tónu se zdá, že respondentka považuje hodinovou dotaci za příliš krátkou. Nicméně na přímý dotaz to popírá, resp. říká, že pro některé žáky je dotace plně dostačující (u jiných na hodinové dotaci nezáleží, protože výsledek nikdy nebude uspokojivý)

(1) mezipředmětový vztah Část odpovědnosti za výuku opět spadá na někoho jiného.

(9) Neschopnost studentů

(4) dobrovolná aktivita studentů/apel na vlastní aktivitu studentů Student se může ve vlastním zájmu předem připravit na základě materiálů vypracovaných učitelkou

(5) proces výuky konkrétních žánrů (životopis, motivační dopis) Respondentka se snaží o realističnost zadání studentské práce, o propojení s realitou. Je zajímavé, že podrobně zmiňuje pouze životopis, vůbec nevysvětluje, jak učí (a zda vůbec) psát motivační dopis – který je přitom

stránku, všechno se zařezává vlevo a klade se tam důraz na obsahovou stránku, aby tam opravdu byla ta fakta, která jsou potřeba uvádět, a v tom chronologickém sledu, jak to tyhle životopisy vyžadují. (7) Pak mně to studenti odevzdají, já to opravím, vyberu si namátkou jeden z nich, změním údaje autora, aby teda se některého studenta jako by nezesměšňovalo třeba před ostatními, označím tam červeně chyby, zeleně místa, která naopak se velmi podařila, jsou obrátě formulována, pravděpodobně by nějaký personální na to slyšel a byl by ochoten pak toho dotyčného vzít a rozebíráme to společně v jedné hodině. Ukazujeme si na tom nějaké ty jevy, a pokud někdo za ten životopis, který mi odevzdal, nedostal hezkou známku, tak si ho může ještě jednou opravit, a já pak znovu tedy přihlédnu k té opravené formě (4) a vyvěším jim na to, na ten web náš, vzorový životopis. (5) No, a pak jim teda mohu jen doporučit, aby si to stáhli k sobě do chytrého mobilu nebo do počítače, protože budou takový životopis velmi pravděpodobně, velmi brzy potřebovat. (4) Studenti u nás chodí teda ve druhém a ve třetím ročníku na praxi čtrnáctidenní, a někdy se stane, že se během té praxe zalíbí tomu zaměstnavateli a pak tam třeba zůstávají na brigády i o prázdninách a tedy tam zase vidí, jak to personální oddělení třeba vyžaduje životopisy, nebo jakou formu oni si žádají, protože si myslím, že v každé z těch institucí je trochu jiná praxe a trochu jinak třeba i vypadá osnova k tomu životopisu, který pak třeba zase visí na stránkách těch různých bank, firem, a podle kterých tam jenom vkládají vlastně ti žadatelé o zaměstnání údaje. (6)

T: Oni tam většinou potom glávaj stejně nějaký osobní dotazník Už stejně vlastně nepíšeš životopis.

U1: Přesně tak, ano, no, no životopis jako takový.

T: To znamená, že vlastně ty učíš životopis, učíš motivální dopis, a ještě něco?

U1: Ano. Odkazuju se na znalosti z PEKU. (1) A v té administrativě teda píšeme i třeba zprávu, ale ta už je hraniční publicistika, jo, tak ale když si zvolíme třeba téma, že proběhla nějaká porada a z té porady máme napsat teda zprávu pro vedoucího pracovníka, tak si myslím, že je to opravdu na hraně mezi publicistickým a administrativním stylem. (8) Ještě tedy chci zdůraznit, že naši studenti píší řadu žádostí třeba na vedení školy. A že pan ředitel, pokud ta žádost neodpovídá administrativním zásadám, tak jim ho vrací s tím, že ho musí předělat a že jsou přeče na škole, která je učí, jak se to má správně psát, (6) a ti učitelé PEKU pro ně mají zase přípravu řady šablon, do kterých je možné žádat o uvolnění z výuky, žádat o uvolnění z tělocviku, žádost o možnost odjet s rodiči v předstihu někam na dovolenou. A vlastně i tam vidí přesně tu formu administrativní a i tam se to učí. (4) Přesto opakovaně vedení školy konstatuje, že řada studentů není schopna

zřejmě náročnější než životopis (na něj koneckončů existují šablony, jak sama respondentka uvádí. (6) Propojení s realitou. Respondentka klade velký důraz na propojení s realitou, tj. student reaguje na reálnou situaci. (7) Požadavky na studentské práce Respondentka definuje požadavky. Není jasné, v jaké formě sděluje studentům. Tyto požadavky zároveň tvoří základ pro hodnocení.

(4) dobrovolná aktivita studentů Možnost opravy již odevzdané práce. Motivací je možnost získat lepší známku.

(4) dobrovolná aktivita studentů Respondentka se studenty k aktivitě pravděpodobně snaží motivovat budoucí reálnou situací. Její formulace vyznívá tak, že to studentům stejnými slovy často takto sděluje

(6) Propojení s realitou. Respondentka vysvětluje, že studenti mohou získat povědomí o administrativním stylu v realitě, nikoliv jen ve škole. Zároveň opět zdůrazňuje nutnost propojení s realitou (tj. seznámit se se skutečnými dokumenty).

(1) Mezipředmětový vztah

(8) Další žánry (zpráva) Tady se trochu zdá, že respondentka chce spíš jen vyhovět otázce, tj. má pocit, že by možná měla učít žánrů víc. Na druhou stranu si je vědoma toho (a explicitně to říká), že se nejedná o čistě administrativní slohový útvar

(6) Propojení s realitou / mimočeštinářská výchova Výuku administrativního stylu nezajišťuje jen čeština, ale přispívá k ní i postoj vedení školy. Studenti jsou nuceni k tomu, aby admin. styl používali ve své běžné praxi (písemnosti určené vedení školy musí splňovat určené náležitosti.

(4) Dobrovolná aktivita studentů

řekli, co na něm vidí, co asi ti lidé prožívají, jakého jsou stáří třeba, prostě aby tam základní slovní zásoba se mohla projevit (16). A setkali jsme se teda s asi sedmnácti žadateli a jenom jednu jedinou slečnu jsme uznali, že má takové znalosti, aby mohla být přijata na naši střední školu. Všem ostatním jsme na závěr, před jakousi kurátorkou, která je doprovázela a byla Ruska, ale usazená tady a mluvící velmi dobře česky, aby alespoň rok chodili do nějakého intenzivního kurzu českého jazyka, který by jim teda poskytl dostatečnou slovní zásobu a schopnost reagovat na dotazy a prostě v nějaké diskusi a argumentovat a tak a pak aby se k nám vrátili, že je velmi pravděpodobné, že tak, jak reagovali, jsou vhodné pro středoškolské studium, ale brání jim jazyk. (15) Jedna ta slečna nám třeba řekla, že přijela před týdnem. Že s tatínkem bydlí v hotelu a po těch pěti dnech, že přišla k přijímacím zkouškám, aby od září mohla studovat na střední škole. Jiní tady byli třeba týden, hmm, čtrnáct dnů, měsíc, maximálně třeba tři měsíce, nikdo z nich tady nebyl déle. Což se nám teda jeví jako vorpravdu problematické. Tak, někteří využívají toho, že na on-line nějakých serverech si najdou učitele češtiny, prý, já teda nevím, jak to funguje, to mám jenom přeneseně, zprostředkovaně od nich a ti jim třeba zadávali nějaké úkoly, mluvili asi do mikrofonu, oni na to nějak reagovali, vyplňovali možná nějaká cvičení, z toho, jak nám to líčili, ale líčili to kostrbatě, že jo, spíš tak se dohaduju. No, ale takovýhle korespondenční kurz ale podle mě, zvlášť když ho nedělali nějak intenzivně, nestačí. Někteří byli za Uralem z některých těch bývalých republik, někteří byli třeba z Ukrajiny, Ruska, z Běloruska, ale žádný z nich neuměl, vlastně neuměl. (17)

T: To znamená, oni neměli ani žádné B1.

U1: Ne, vůbec ne. (18) Oni se naučili, protože očekávali, že se jich asi na něco zeptáme, základní informace o sobě a o své rodině. Ale v okamžiku, kdy jsme jim třeba řekli, aby nám popsali, jak vypadala výuka u nich ve škole, tam, kde teda se vzdělávali, aby třeba řekli, jak vypadá jejich volný den nebo volné odpoledne nebo co rádi čtou nebo jaké mají zájmy, koníčky, tak to už teda nešlo. A jakmile jsme před ně položili ten obrázek, tak vlastně slovní zásoba ani na základní situace nedostačovala (16). (19)

T: A máte teda tady nějaké studující rusky mluvící studenty?

U1: No, a protože právě ještě loni

T: S ruským rodným jazykem?

U1: Protože ještě loni neprocházeli takovýmhle krátkým testováním u přijímací zkoušky, tak se k nám dostali. A třeba matematiku zvládají, že jo, tam zase to není problém, ale mají potíže, zase jak kdo, jo, pokud tady absolvovali třeba dva roky na základní škole, tak jsou na tom lépe. (20) Ale stylizace, problém. (21)

T: To jsem se chtěla hlavně zeptat... Protože já se budu zabývat hlavně stylistikou.

(16) Slovní zásoba
Slovní zásoba (opakovaně) jako klíčový požadavek studia cizince na české SŠ

(17) Dosavadní pobyt uchazečů o SŠ v ČR, jejich předchozí jazyková výuka (čj)
Popis předpokládané podoby předchozího studia (odhadované podle kusých informací od studentů). Tato jazyková výuka byla v každém případě nedostatečná.

(18) Jazyková úroveň uchazečů
(19) Připravené vs nepřipravené ústní projevy.

(16) Slovní zásoba
U uchazečů byla nedostačující.

(20) Rusky mluvící studenti na škole
Mají větší či menší problémy ve většině předmětů. Menší problémy mají studenti, kteří už vzdělávání absolvovali u nás.

(21) Jazykové problémy studentů
Stylizace

U1: Ano.
Koncovky, tvarosloví, problém.
T: To je jasné.

U1: Slovní zásoba, aby neopakovali pořád totéž, problém. (16) Vazby, třeba slovesné, problém. (21) Tak pokud je ten text pro mě srozumitelný a pokud teda to není slohová práce, kterou hodnotím i po této stránce, tak já vlastně třeba u testu z literatury odhlížím od tadytých jevů a známkuji znalosti. A protože se tam ptám na autory, díla, století, umělecké směry, jejich rysy, znaky, no tak v podstatě to projde. Jo, ten žák postupuje do vyššího ročníku v češtině. (22) I když

T: A co právě v té slohové výuce?

U1: No, ale tam právě je to jedna dílčí, že jo, část. U nás na střední škole už teda opravdu tomu slohu nevěnujeme tolik času (23), protože převažuje teda příprava na literaturu, ústní zkoušku z dvaceti přečtených knih, didaktický test obsahuje část otázek, které se týkají literatury, ale taky jazykové otázky, takže věnujeme se tomu, děláme to. Někdy jim třeba rozdáme ty práce, které byly zadány maturantům, a děláme s nimi didaktické testy. Rozebíráme ty jednotlivé dílčí úkoly. Mohou pracovat ve dvojici, někdy pracují sami. Někdy vyberu jenom část těch otázek věnovaných jenom jazyku (24), a pokud některý ten cizinec tomu nerozumí, nechytal se, což já třeba v tom počtu třiceti dětí nezjistím (25), tak ale máme systém konzultací. A na tu konzultaci už může přijít úplně sám nebo se spojit se dvěma dalšími rusky mluvícími třeba nebo tak rodilými mluvčími a přijít a ty jednotlivé jevy si rozebrat. (4) Všechny písemnosti, které mně odevzdávají, včetně ale teda i těch literárních testů já opravuji, vstoupím do toho, jenom to nezahrnu do klasifikace. A podvyloím, nebo těm cizincům napíšu, jak to mělo být správně. Nebo opravím špatnou koncovku. Jo, nebo udělám vykřičník, vysvětlím, nebo právě požádám, aby si udělal čas a přišel na tu konzultaci. (11) Konzultace teda využívají minimálně, minimálně.

T: No, to je u nás stejné.

U1: Máme je teda odpoledne po výuce. Každý z nás povinně musel vypsat, kdyby to ale studentovi nevyhovovalo, tak si pro něj uděláme čas i jindy. Opakovaně, klidně, i kdyby chodil celý měsíc, jednou za týden teda nebo dvakrát za týden, tak je to možné, je to zadarmo, ale moc to nevyužívají. (4)

T: Tak, možná se ještě zeptám, když mám ten administrativní styl, co si myslíš, že by si, nebo obecně co by si podle tebe měl ten cizinec, řekněme na úrovni B1, B2, takže docela už slušná úroveň, co by si měl odnést z výuky slohu ze střední školy, když je to cizinec? Možná ne jenom administrativní styl. Co obecně by si měl, co ty si myslíš, že by si měl odnést z výuky slohu?

U1: Té výuky slohu teda, jo, odnést?

T: Z psaného.

U1: Já teda osobně vnímám i u česky mluvících studentů velká problém v kompoziční stavbě toho textu. Aby se opravdu naučili členit text, za prvé, členit,

(21) Jazykové problémy studentů
Gramatika (tvarosloví, koncovky).

(16) Slovní zásoba
Malá, vede k opakování (zřejmě myšleno výrazů, slov; není jasné, zda se tím myslí např. i vnitřní struktury)

(21) Jazykové problémy studentů
Vazby – slovesné i jiné

(22) Jak se učitelka češtiny vyrovnává se studentovými nedostatečnými znalostmi jazyka
Je-li práce zaměřena na fakta (test z literatury), učitelka nezhledňuje u cizinců jazyk. chyby, nezapočítává je do hodnocení. Není ovšem jasné, zda zohledňuje jazykové chyby v takovémto testu u Čechů.

(23) Výuka slohu (obecně)
Nevěnuje se jí příliš času. Implicitně se říká, že se počítá s tím, že studenti už „psát“ umějí, není potřeba a hlavně není ani čas se slohu více věnovat. Což u útvárů, které studenty v reálném životě asi neplatí, děti na ZŠ se asi těžko budou učit psát nějaké pracovní dokumenty (nejdou na to dostatečně zralí, neumějí si to realisticky představit, je to věc příliš vzdálená, tudíž chybí i motivace).

(24) Příprava na maturitu / požadavky k maturitě
Vzdělávání v čj je na SŠ především přípravou na maturitu; je to úhel, ze kterého je třeba nazírat veškeré učivo.

(25) Počet studentů
Počet studentů je vysoký, nepodporuje individuální přístup (učitelka nezjistí, že student má problém).

(4) Dobrovolná aktivita studentů
Možnost konzultací.

(11) Korekce nedostatků studentských textů
Písemná korekce chyb, není jasné, zda se s ní nějak dál uvědoměle pracuje.

(4) Dobrovolná aktivita studentů
Příliš neprobíhá; studenti na konzultace nechodí.

(26) Výsledky slohové výuky
Respondentka ovšem neodděluje cizince od Čechů, týká se obecně všech studentů

(27) Kompozice

Koncepty

- Vynořující se koncepty:
 - a) Mezipředmětový vztah
 - b) Vztah výuky administrativního stylu k realitě, výuka/výchova mimo standardní školní hodiny
 - c) Omezení daná hodinovou dotací, počtem studentů, RVP (?)
 - d) Příprava na maturitní zkoušku
 - e) Jazykové problémy studentů/cizinců
 - f) Apel na vlastní aktivitu studentů
 - g) Sloh jako (pouze) dílčí část výuky českého jazyka

Další postup

- Další rozhovory, respektování principu teoretického vzorkování
- Axiální a selektivní kódování, nalézání příčinných a jiných vztahů mezi koncepty
- Možná úprava dílčích otázek v rozhovoru
- Možná úprava zacílení výzkumu